

Tankar om politik

Bengt Göransson presenterar sin nyutkomna bok i ABF-huset 31 augusti 2010.

Bengt Göransson började sin bana som latinlärare och hade aldrig haft några politiska uppdrag när han blev kallad att vara skol- och kulturminister i Olof Palmes regering; riksdagsman blev han först 1985. Men han hade arbetat länge inom Folk rörelsesverige och då främst inom den affärsdrivande delen, den som sysslade med att få folk att gå på bio och göra resor. Genom sin övning i latin hade han blivit skicklig på att skriva offerter, han visste hur man skriver kort och koncist utan att falla för frestelsen att överdriva erbjudandets fördelar.

Ungefär så presenterade Bengt Göransson sig själv när han talade om sin nyutkomna bok på inför en fullsatt Z-sal på tisdagseftermiddagen.

Boken var indelad i följande avsnitt: medborgaren, kulturen, skolan, politikens roll, frihet och valfrihet samt behovet av teori. Den har fått lysande kritik och haft rykande åtgång – så även denna dag då kartongen med böcker tömdes på ett litet kick efter avslutat föredrag och Bengt Göransson signerade exemplaren så att pennan glödde.

Göransson ägnade sig först åt medborgarbegreppet som han önskade återupprätta. Att tala om medborgaren som ”kund” var livsfarligt, menade han. Då jämförde man medborgaren med kunden i en butik under den falska föreställningen att kunden bestämmer, att kunden är viktigast för butiksägaren. Fel, sade Göransson, det är butiken som är viktigast för butiksägaren och han gör allt för att hans butik ska gå runt och helst även ge vinst. Därför finns det alltid en hemlighet mellan säljare och kund, denna hemlighet är förutsättningen för affär. Säljaren håller sin kalkyl hemlig, kunden sin ekonomi – men tänk om man skulle göra så i vården, eller i skolan? I den offentliga verksamheten måste medborgaren stå i centrum, alltså hela människan med rättigheter och skyldigheter. Som kund kan man gå ut ur butiken om man inte är nöjd – tänk om folk börjar ”gå ut ur samhället”! Kundensynen kan få katastrofala konsekvenser, menade Göransson. Och gjorde åter en jämförelse med affärsvärlden. Det ägarlösa företaget är det farligaste som finns, sade han, som medborgare måste man alltså känna delaktighet i samhället, själv vara en del av det och ta ansvar.

Lika illa, nästan, tyckte han om synen på folk som ”skattebetalare”. Det ordet står för en helt osocial människa, menade han. Och här sköt han in att hans kritiska syn, också på sitt eget parti, hade som utgångspunkt att han nu, vid 78 års ålder, hade friheten att säga precis vad han ville, eftersom ingen behövde bry sig om honom längre. Och det var inte så kokett som det kanske låter, betonade han, utan ger möjlighet att formulera en del tankar och tveksamheter som sällan eller aldrig får plats i politiken numera, när alla ska avkrävas besked omedelbart. Men själv var han ingen doktor som hade recept på allt, sade han, och inte kunde han sjösätta några åtgärder heller, det behövde ingen vara rädd för. Därav friheten.

Politik är inte bara beslutsverksamhet, fortsatte han, utan politik måste också vara kritisk iakttagelse. Han varnade för blockpolitikens tendens att förenkla frågeställningar och för risken att minoriteter kommer i kläm. Majoriteten ska bestämma, javisst, men hänsyn måste också tas till dem som är i minoritet. Här berättade han en anekdot om förre moderatledaren Gösta Bohman, som sades ha endast en orubblig princip nämligen att aldrig ha samma uppfattning som en socialdemokrat – om det inträffade ändrade han genast ståndpunkt. Så primitivt borde inte politiken bedrivas.

Bengt Göransson gick sedan över till skolan och föreslog en nya parlamentarisk skolkommision som borde få ett par år på sig att verkligen fundera igenom hur vi vill ha skolan. Också på detta område har ju kundsamhället trängt igenom och man har glömt bort att skolans viktigaste uppgift är att förmedla vidare den livserfarenhet som de som nu är i 75-årsåldern bär med sig, dvs att föra det samlade livsarvet vidare, som han uttryckte det. Detta är skolans viktigaste och största samhällsuppgift, den ska inte bara vara en s k ”kompetensgivare”.

Första gången Bengt Göransson mötte den rena kundsynen var på en affisch för flera år sedan från försäkringskassan där det stod att ”vi frågar inte hur sjuk du är utan vilken arbetsförmåga du har kvar”. Uppenbarligen hade sjukförsäkringen fått ett nytt uppdrag från att hjälpa människor som är sjuka med försörjningen till att spara pengar åt staten. Och därmed förvandlats till bidragsgivare.

Översätt denna affischtext till brandkåren, föreslog han. Det skulle innebära att man säger ”vi bryr oss inte om att ditt hus brinner, vi intresserar oss bara för hur mycket som blev kvar efter branden.” Eller om en bil krockar: ”Vi intresserar oss inte för skadorna utan bara för om det går att få igång vraket över huvud taget.” En sådan filosofi skulle aldrig fungera i affärsvärlden, sade den gamle affärsmannen Göransson och varnade för de förödande konsekvenser det nya språkbruket kunde få för samhället – här måste man rensa upp i träsket! Och med exempel från SOS alarm som för cirka 12 år gick över till självfinansiering ondgjorde han sig ytterligare över vad som kunde hända om samhällsnyttiga verksamheter kommersialiseras. Kanke finge man då lov att anställa egna pyromaner för att få fart på affärerna. Eller som när försäkringskassan ska halvera sjuktalet och personalen åker fyra veckor till Hawajji för att planera framtiden. Självklart konstateras att effekterna kommer att visa sig först om tre år för om tre år vet man ingenting, då kan fantasin ta över, menade Göransson. Tre år är den magiska gränsen i all planering efter vilken ingen vet någonting med bestämdhet. Kanske står man då i stället med fördubblade kostnader.

Bengt Göransson gjorde också en stark distinktion mellan frihet och valfrihet. Valfrihet innebär att välja mellan redan färdiga alternativ som någon annan har bestämt, sade han. Frihet är att ströva fritt över gården utan att veta vart vandrigen leder. Och för att vi alla ska kunna sträva fritt över detta gårde måste samhället vara någorlunda jämlikt, underströk han och jämförde med Sydamerika. Där är de rika ofantligt rika, men de törs inte gå utanför sina muromgärdade hus, de vågar inte gå ner på stranden eller ströva fritt för då blir de rånade eller i värsta fall mördade.

Han påminde om Olof Palme och att ordet solidaritet nästan försvunnit ur det politiska språket – ett tecken, som han såg det, på politikens utarmning och förtorftigande eller rent av förgrovning – det stora politikeruppdragets förfall är ett tema i hans bok. Det handlar inte om milimeter rättvisa, menade han, och underströk att Palme inte talade om rättvisa utan om rättfärdighet. Ett nästan bibliskt begrepp med moralisk innebörd - som också det försvunnit ur det politiska språkbruket.

Bengt Göransson tog också upp kulturen med operan Karmalitersystrarna som exempel. Vem var det som skulle avgöra om denna opera var värd att ses och värd att stödja med allmänna medel – den fick ingen större publik trots lysande recensioner – var det de som inte gick dit eller var det de som faktiskt såg den, undrade han. Och här tog han stöd av Svenska dagbladets gamle kulturredaktör Leif Carlzon som inte kunde beskyllas för att vara kryptosocialist. Också Carlzon hade insett att kultur inte bara kan värderas genom publiksiffror om den smala kulturen ska ha en chans. Tur att Willy Kyrklund inte lever längre, han hade väl fått ställa sig på ett torg och jodlat någonstans för att få ihop till brödfödan nu när de avskaffat de sk konstnärslönerna, menade Göransson. På kulturområdet pågår en upplösning, ett ointresse för kultur som han såg som ett brott mot svensk tradition ända sedan Gustav Vasas dagar. Då översattes bibeln till svenska, det var den första stora kulturpolitiska gärningen i Sverige, sedan följde 1600-talet slottsbyggen och på 1700-talet inrättade Gustav III sina akademier för konst, litteratur, vetenskap osv, alltså efter ämnesområden, inte geografiskt.

Till skillnad från många partikamrater var Bengt Göransson motståndare till den regionalisering av kulturen som nu är på gång – en helt ny organisationsprincip jämfört med tidigare intresse- och kunskapsbaserade organisering. Han tog Riksteatern som exempel på framgångsrik spridning av kultur. Där bygger teaterintresserade människor upp en publik baserad på lokalkännedom och intresse – med förslaget om regionalisering riskerar vi en förödande partipolitiserings av kulturen, förklarade Bengt Göransson.

I bokens slutkapitel kallat ”Teori och insikt” återvänder han till Olof Palme och ett tal som denne höll som ung politiker på Bommersvik om socialdemokratins ideologi. Palme utgick där från franska revolutionens slagord frihet, jämlikhet, broderskap och utvecklade innebörden av dem. De var den socialdemokratiska idébasen, sade han och Göransson höll med. ”En kursvecka på

Bomersvik gav mig grunden för mitt politiska tänkande resten av livet”, skriver han i sin bok. Vad det gäller är att utveckla en teoretisk bas vilket inte är detsamma som ideologi. En teoretiker - som exempelvis Wikgforss - är sysselsatt med att tänka, han blir aldrig färdig. En ideolog, däremot, tuggar teser och litar till textboken. Han tror att han har tänkt färdigt. Men ”en dag kommer nyliberalismen att ha gått samma öde till mötes som östkommunismen genom sin oförmåga att underkasta de egna teserna en intellektuell och ifrågasättande prövning”, skriver Göransson. Vilket samtidigt är en sammanfattning av hans egen intellektuella-politiska hållning.

Kerstin Vinterhed